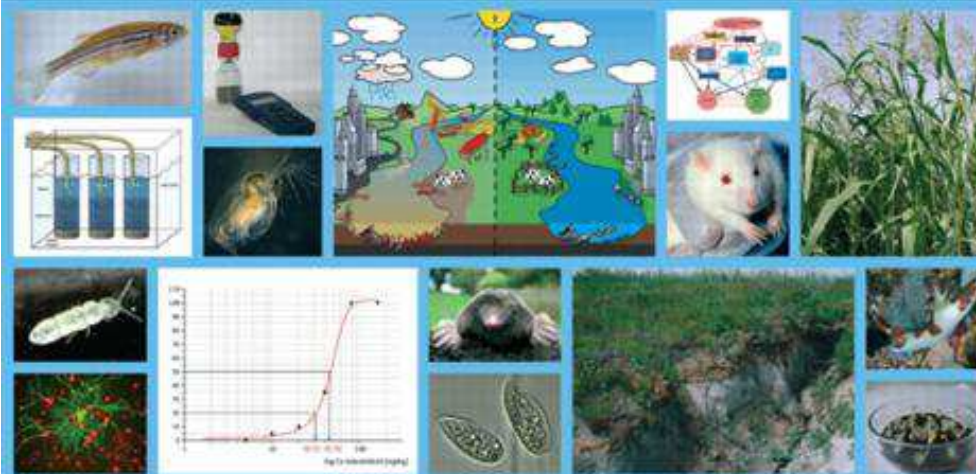

Engineering Tools for Environmental Risk Management

2

Environmental Toxicology

Editors: Katalin Gruiz, Tamás Meggyes & Éva Fenyvesi

CRC Press
Taylor & Francis Group
A BALKEMA BOOK

Gruiz Katalin, Meggyes Tamás,
Fenyvesi Éva

A környezetmenedzsment mérnöki eszköztára 2. Környezettoxikológia

CRC Press
2015

Könyvismertető

A CRC Kiadó oldalán olvasható ismertető könyvről:

Széles tudományos áttekintést nyújt a környezetről, a környezet ember általi használatáról és a lokálisan, vízgyűjtő szinten, regionálisan, vagy globálisan jelentkező problémákról.

Tudományos alapokat ad a környezetvédelem problémáinak holisztikus megközelítéséhez, a környezet igényeinek és a mérnöki lehetőségek harmonizálásához.

Megérteti a jogalkotás, a szabályozás, a környezetmenedzsment, a döntéshozatal és a mérnöki tevékenység közötti kölcsönhatásokat. Innovatív tudományos és mérnöki eszközöket mutat be.

Az öt kötet címe/tartalma:

1. **Általános áttekintés a környezeti problémák menedzsmentjéről;**
2. Környezettoxikológia;
3. **Környezeti kockázat felmérése és környezet monitoring;**
4. A környezeti kockázat csökkentése, remediációs technológiák;
5. **Esettanulmányok.**

A Környezettoxikológia című kötetben érintett témák:

- A környezettoxikológia szerepe a környezetmenedzsmentben és a jogi szabályozásban;
- A környezettoxikológiában alkalmazott modellek;
- Vegyi anyagok sorsa, viselkedése, biológiai hozzáférhetősége a környezetben;
- A humán, a vízi és a szárazföldi toxikológia módszerei, lehetőségei;
- Kémiai analitikai, ökotoxikológiai és ökológiai eredmények összefüggései;
- Innovatív víz- és talajtesztek, alternatív teszt módszerek, a 3R elv;
- **Direkt toxicitás mérés (DTA), interaktív és dinamikus talajtesztelés, pesszimizmus a tesztelésben;**
- Ökotoxikológiai eredmények értékelése, interpretálása és statisztikája;
- A környezetszennyező toxikus vegyi anyagok kémiai analízise, innovatív kémiai analitikai módszerek.

Környezeti minták toxicitásának közvetlen mérése, értékelése és az eredmények használata (Direct toxicity assessment = DTA)

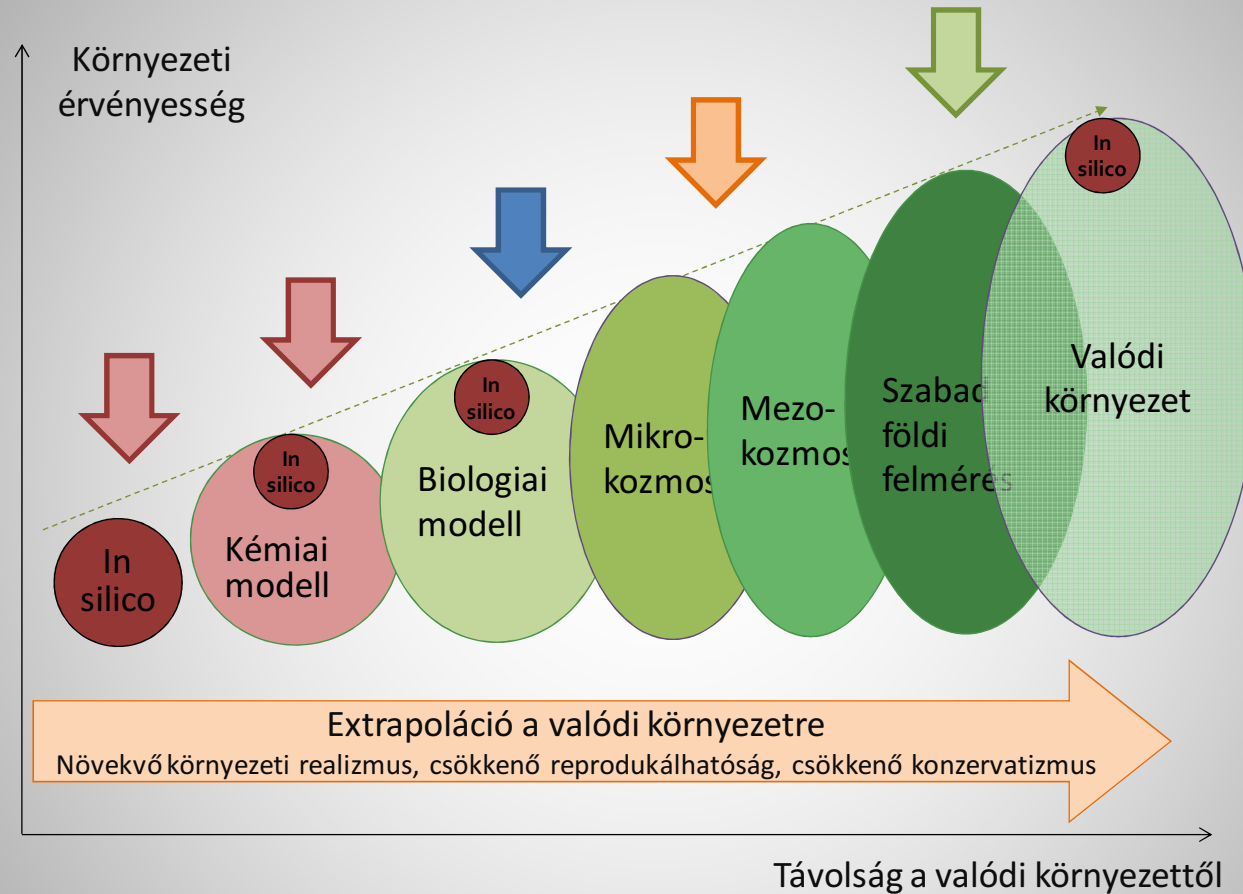
DTA hoz kapcsolható tartalmak a könyvben

- DTA szerepe a szennyezett területek felmérésében
- Értékelés, végpontok, interpretáció
- Esettanulmányok
- Eszközök
- Hasznok és korlátok

A környezet felmérésében, jellemzésében alkalmazott modellek

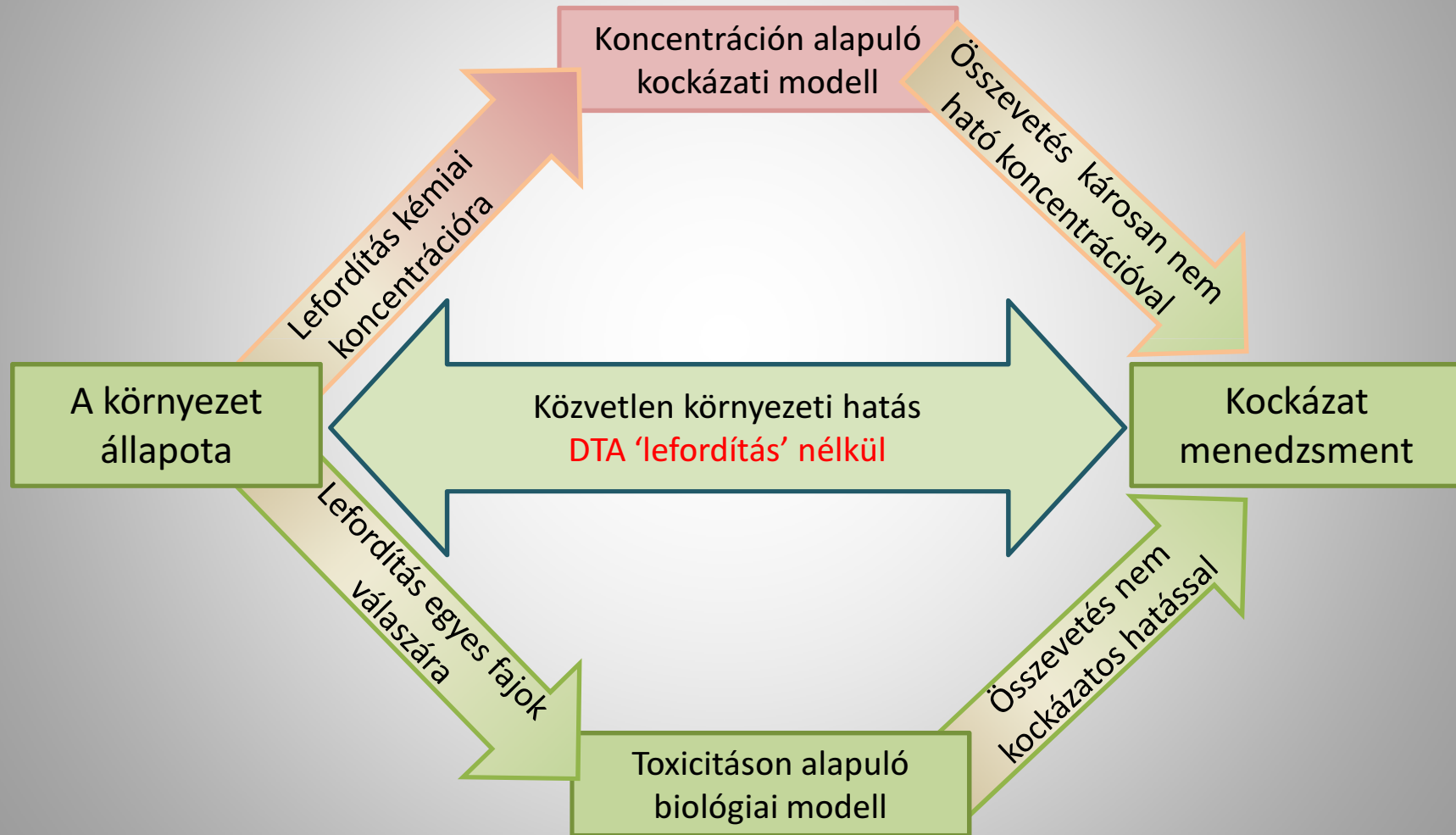

Biodegradálhatóság – valódi biodegradáció;

Toxikusság – környezetben kifejtett káros hatás

A legmegfelelőbb modell vagy modellek kombinációja a céltól függ: **szabályozás, szennyezett területek felmérése, vízgyűjtő szintű vagy globalis.....**

DTA alkalmazásának koncepciója

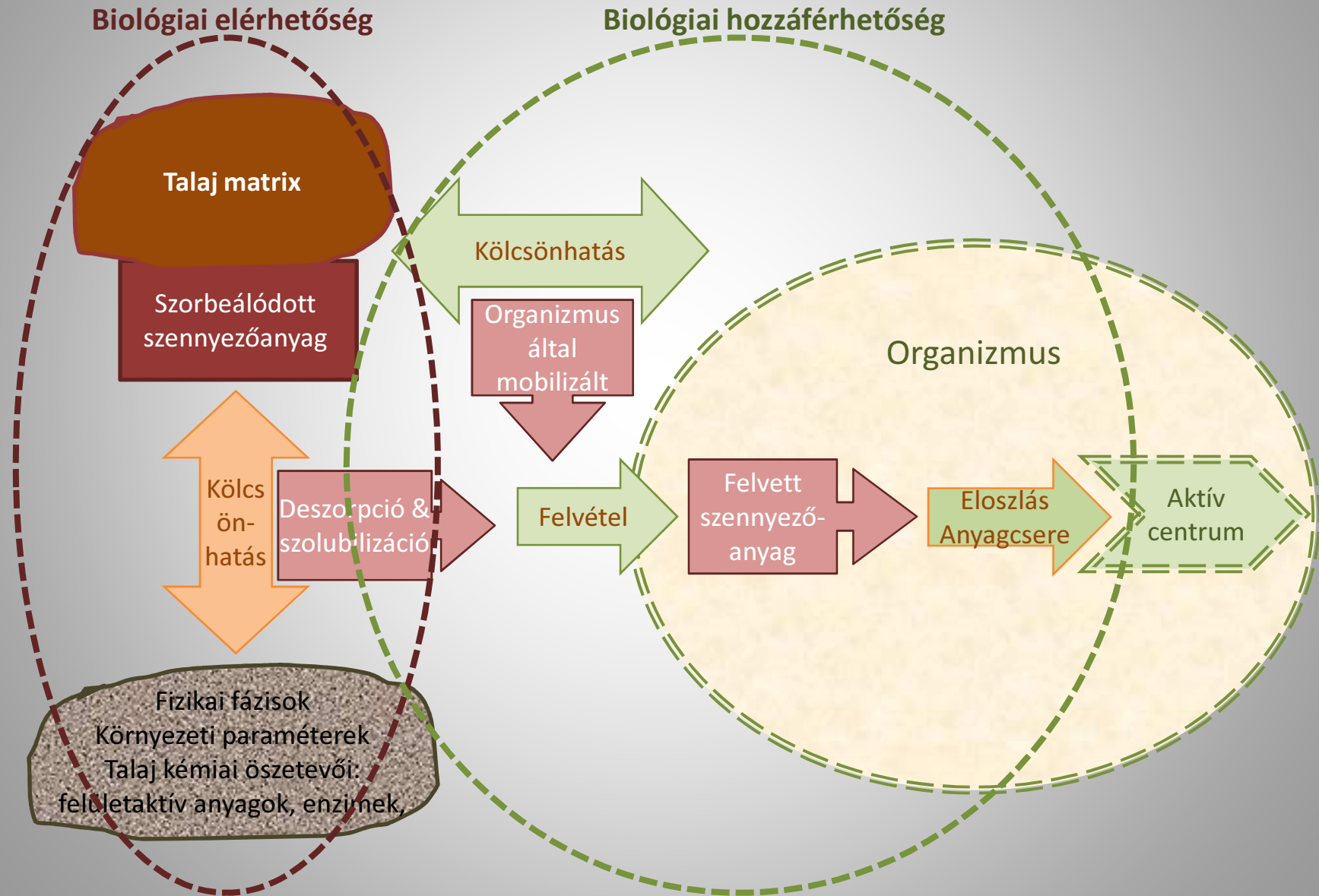
Kémiai analízis kontra DTA

Környezeti minták káros hatása $\neq$ mért vegyi anyag koncentrációknak megfelelő káros hatások aggregált értéke

Miért?

1. Az analitikai program nem tartalmaz minden lehetséges vegyi anyagot;
2. Analitikai módszerek érzékenysége nem elegendő a káros hatást mutató koncentráció kimutatására;
3. A 'kémiai hozzáférhetőség' (extrahálható mennyiség) $\neq$ biológiai hozzáférhetőséggel / felvehetőséggel.

Biológiai hozzáférhetőség

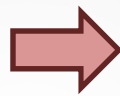

A kémiai eredmények nem adnak hű képet a kockázatról

Egy Zn-Pb bánya példája

Flotációs meddőanyag talajjal lefedve, izolálás nélkül.

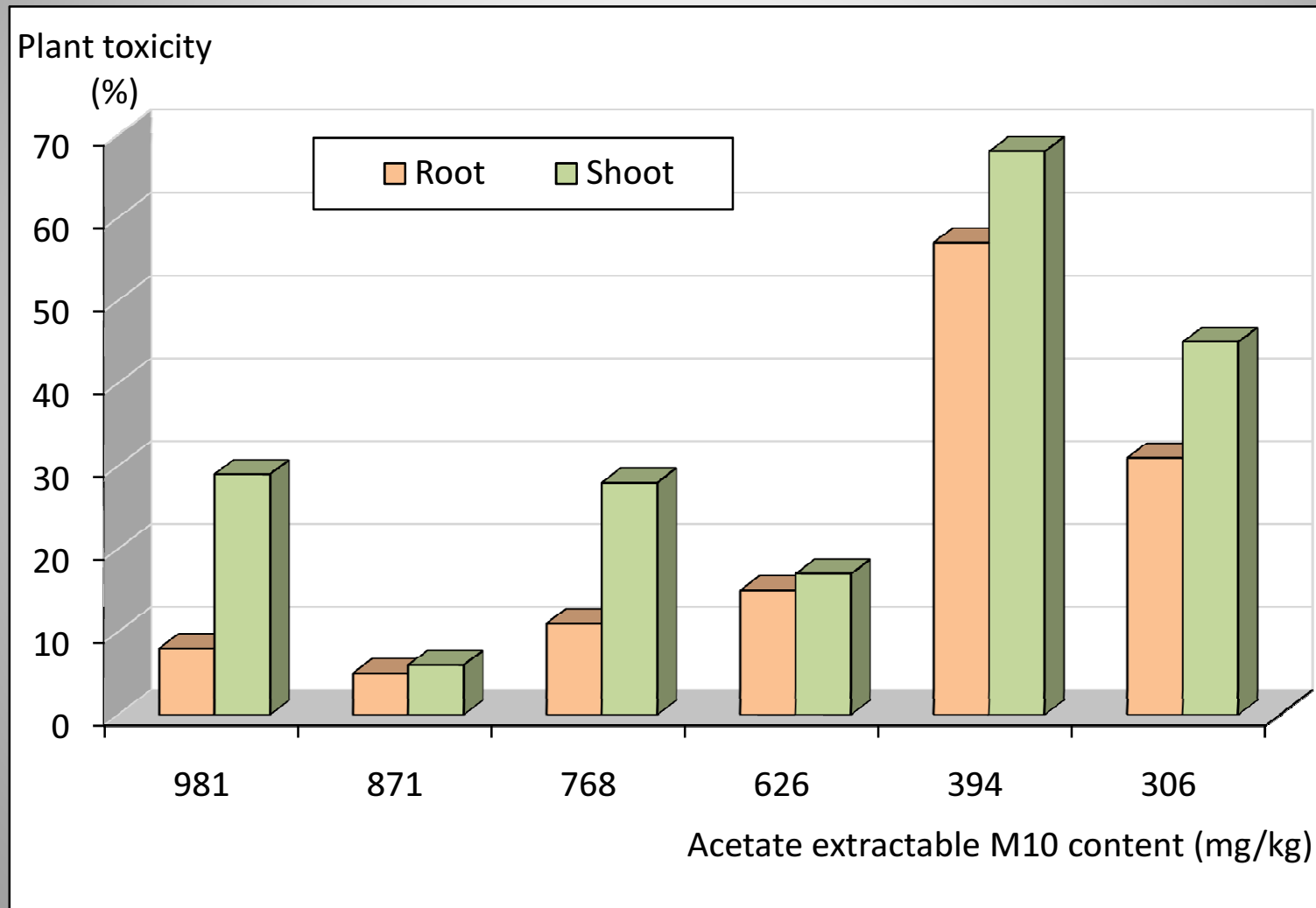

Réteg	pH	Összes fém tartalom (mg/kg)		
		Zn	Pb	Cu
Barna talaj	4.7–5.2	603	186	72
Szürke meddő anyag	7.0–8.0	31.858	4.971	2.450
Beavatkozási érték		500–1000	150–500	200–300

Teszt:	<i>Azotobacter agile</i> dehydrogenáz	<i>Sinapis alba</i> gyökér & szár növekedés	<i>Allivibrio fischeri</i> lumineszcencia
Barna talaj	Nagyon toxikus	Toxikus	Nagyon toxikus
Szürke meddő	Nem toxikus	Enyhén toxikus	Nem toxikus

Bioakkumuláció Faj	Zn (mg/kg)	Cu (mg/kg)	Cd (mg/kg)
<i>Achillea millefolium</i>	255	17	2.4
<i>Agrostis sp.</i>	410	32	6.3
<i>Carex sp.</i>	355	55	3.0
<i>Echium vulgare</i>	607	45	5.0
<i>Phalaris canadiensis</i>	145	4.0	0.5
<i>Phragmites australis</i>	768	41	0.7
<i>Populus sp.</i>	1158	13	19.5
<i>Silene alba</i>	694	50	2.6
<i>Silene vulgaris</i>	506	21	4.6
<i>Tussilago falifara</i>	569	39	8.8
HÉ takarmány (HU)	150–200	15–50	1.0
HÉ zöldség (HU)	20	10	0.5

A növénytoxicitás nem arányos a kémiai analízissel mért fémtartalommal (rendszeresen elárasztott kiskertek – Gyöngyösoroszi)

A DTA hasznai és alkalmazásának nehézségei

DTA

- A valódi környezetet jellemzi, aktuális toxicitást mér;
- Az összes kölcsönhatást magában foglalja: a szennyezőanyagok között, az ökoszisztéma tagjai és a talaj, valamint a szennyezőanyagok között fellépőket;
- A biológiailag hozzáférhető frakció hatását méri;
- Az összes jelenlévő szennyezőanyag együttes hatását méri;
- Szimulálhatóak a különféle talajhasználatok és expozíciós útvonalak.

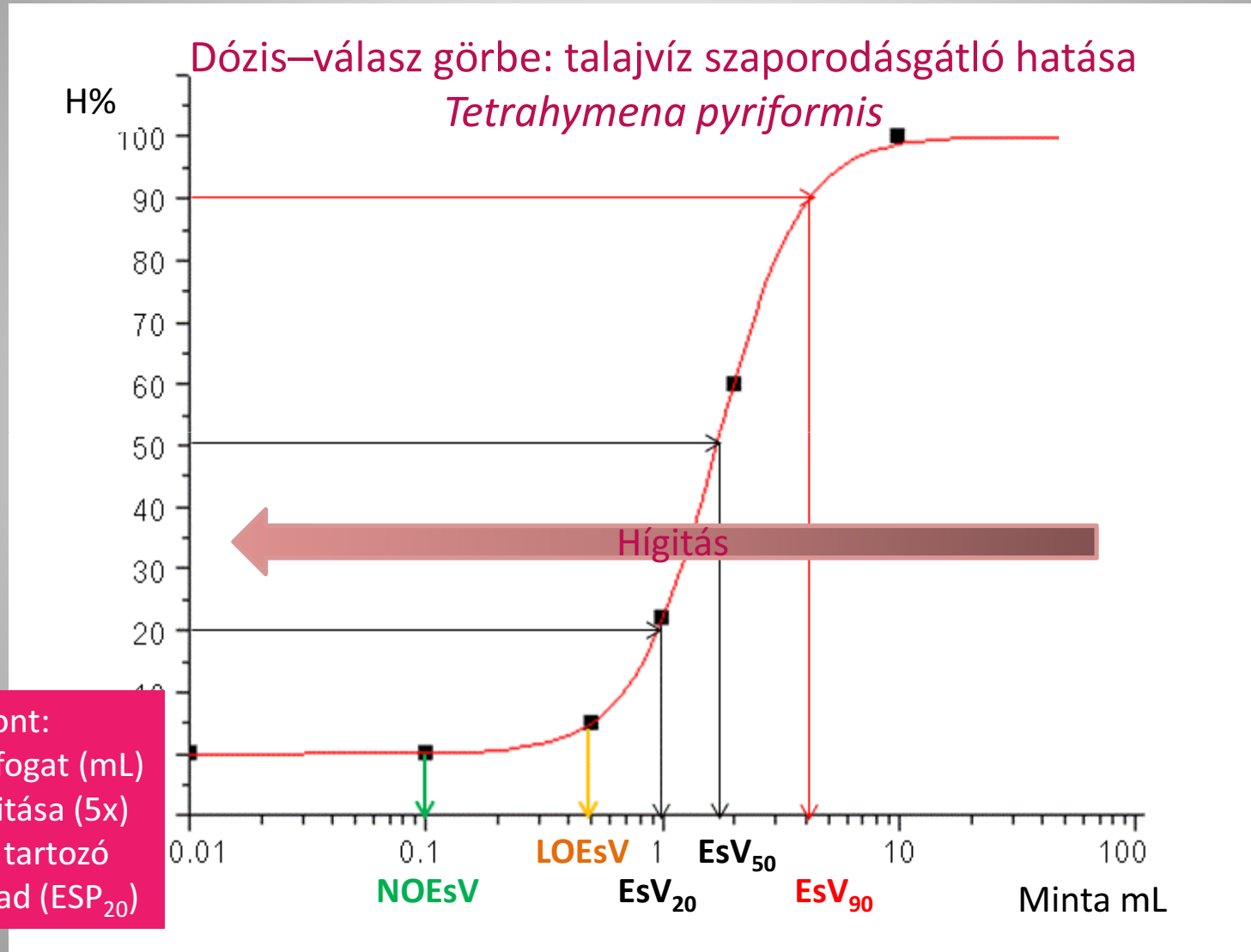
Nehézségek:

- 'A környezeti minták mért toxicitása nem fejezhető ki koncentrációban, így
- nem illeszthető a kémiai megközelítésen alapuló kockázatmenedzsmentbe;
- Nem alkalmazhatóak a koncentrációban megadott határértékek és kritériumok.

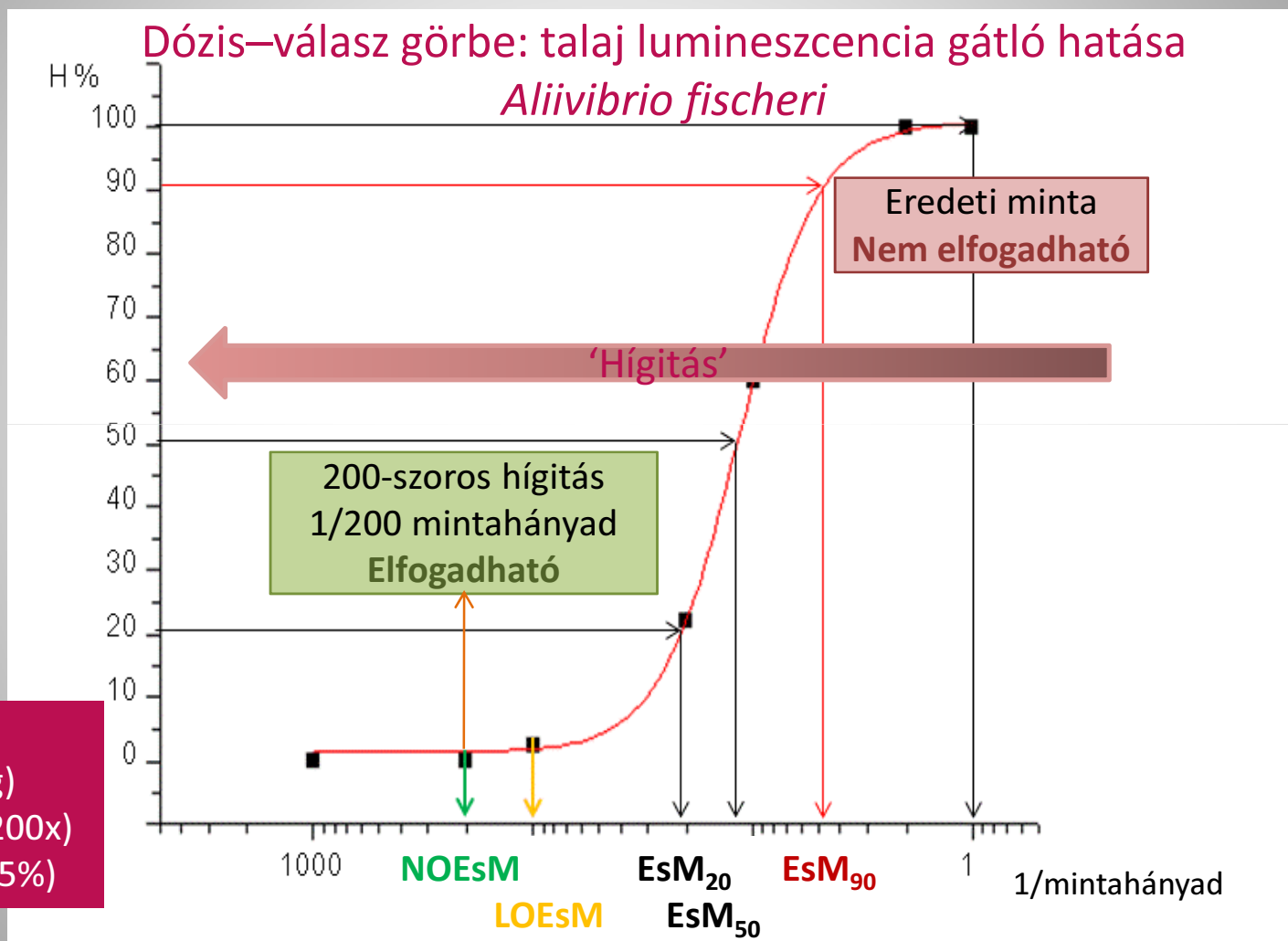
Környezeti minták tesztelése

A gátlás mértéke a környezeti minta térfogatától függ

Károsan nem ható térfogat → Károsan nem ható mintahányad (ESP%) → RRR%

Gátlási%–talajtömeg görbe és a végpontok

Károsan nem ható mennyiség → mintahányad → RRR

Cél = EsM₂₀ → csökkentés max. 20% gátlásra → toxicitás-csökkenés szükséges mértéke

DTA értékelés, interpretáció és az eredmények felhasználása a kockázatmenedzsmentben

- Végpontok:** – Meghat. mértékű gátlást mutató minta-mennyiség (sM/sV)
– Gátlást/káros hatást nem mutató minta-mennyiség (NOEsM, NOEsV)

Az ökoszisztéma képviselése: lehetőségek

- 3 vagy több tesztorganizmus legalább 3 trófikus szintről;
- A három reprezentáns átlaga vagy a legkisebb a három közül;
- Érzékenység-eloszlás (7 vagy több) tesztorganizmussal mérve;

- Toxicitási célérték:** – Átlag vagy legkisebb NOEsM
– EsM₅ vagy EsM₂₀
– Eloszlási görbe bármelyik pontja.

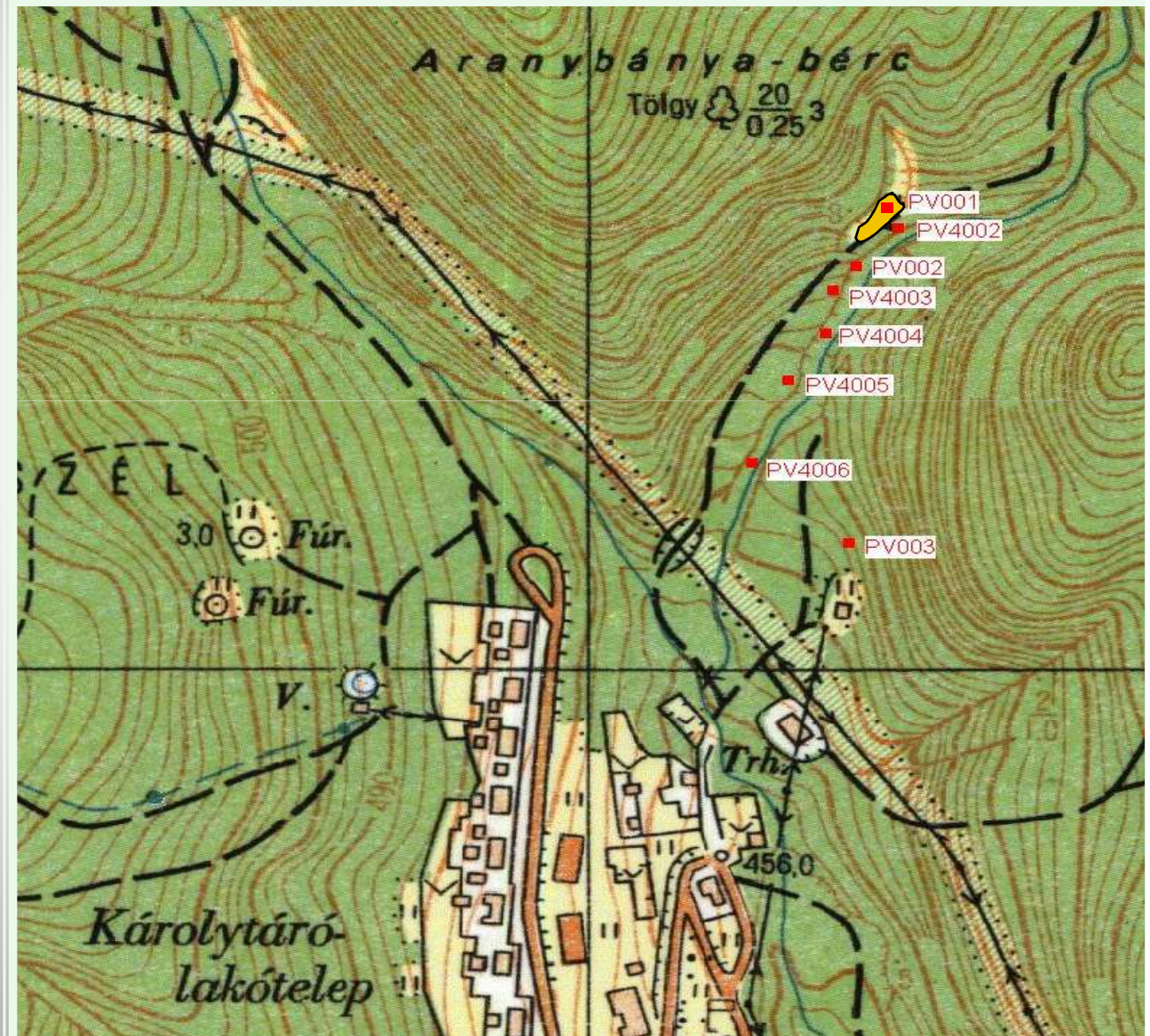
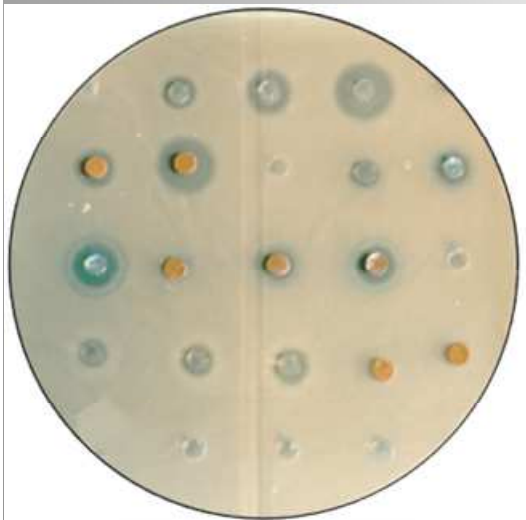
RCR = Risk Characterization Ratio = mért toxicitás/céltoxicitás.

Kockázatfelmérés: RCR = a mért toxicitás érték referenciához hasonlítva vagy a többletkockázat a célkockázathoz.

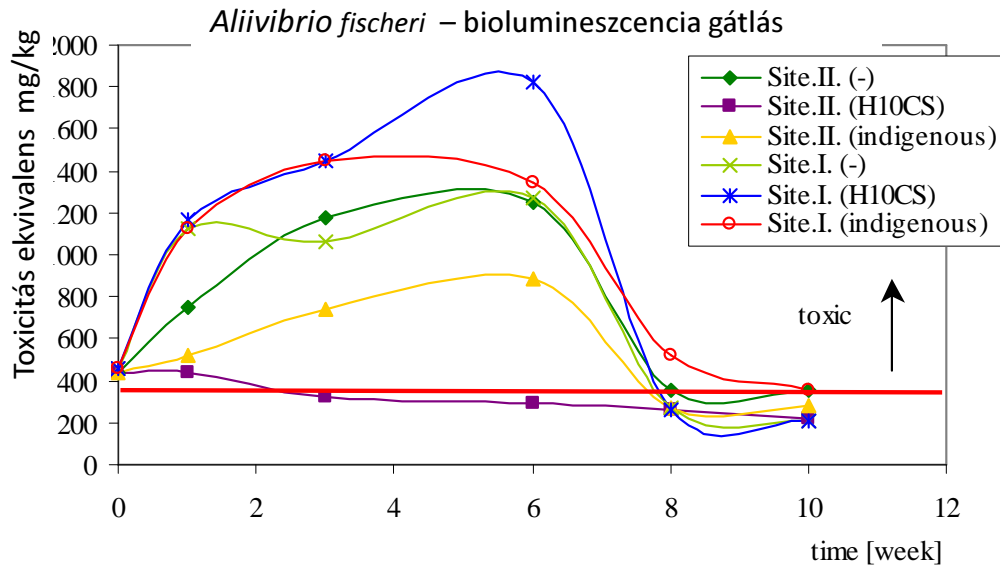
Kockázat-haszon felmérés!

Kockázat csökkentés: a többletkockázat, az RCR, ill. társ.-gazd. értékelés alapján.

Térképezés DTA alapján

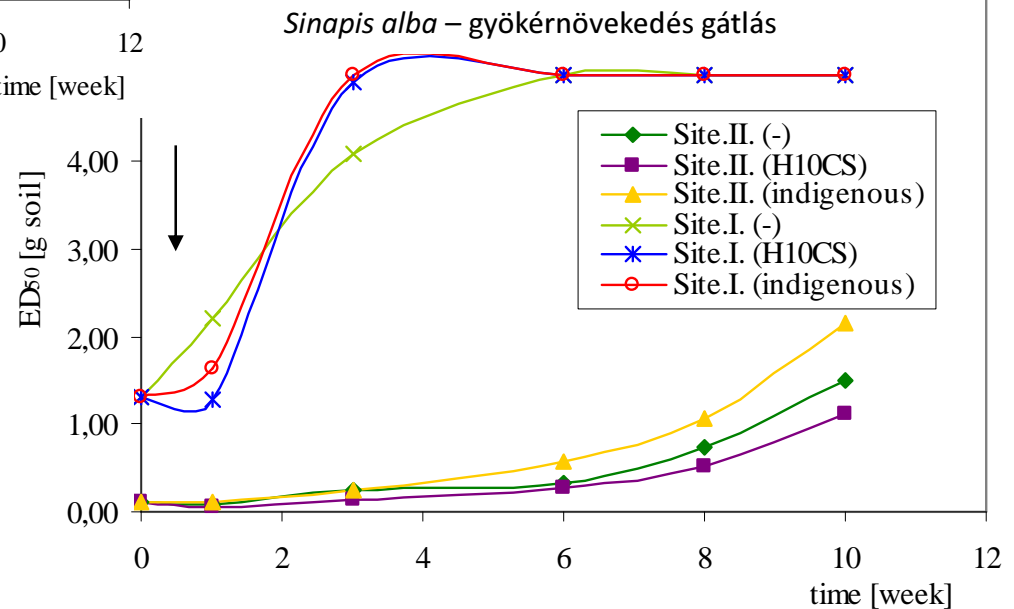
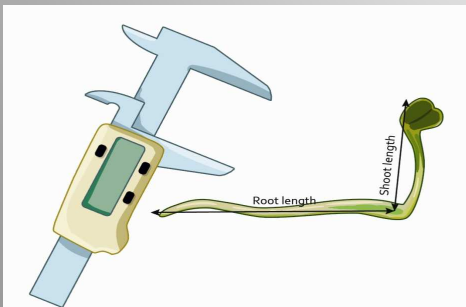

Kőszénkátrányolajjal szennyezett talaj remediációjának követése DTA-val

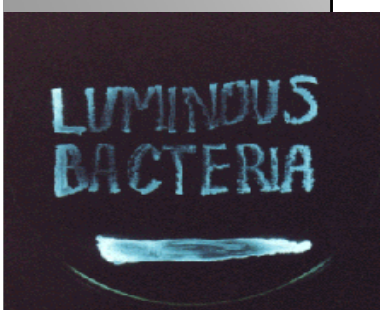
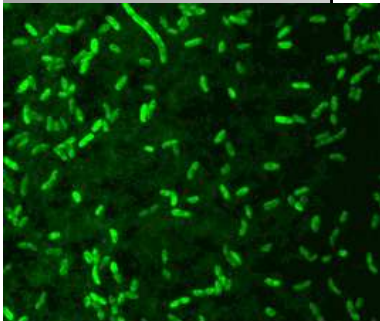
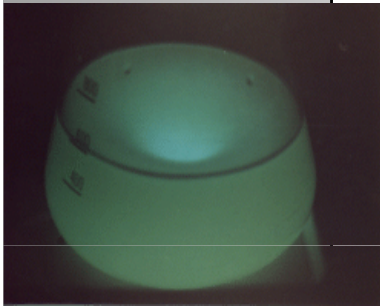
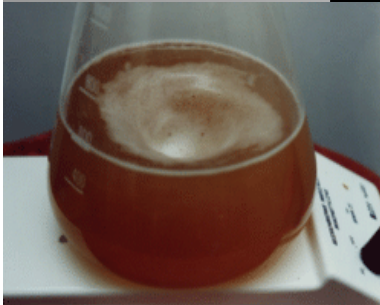
Aliivibrio fischeri
biolumineszcencia gátlás
bioremediáció során

Sinapis alba
gyökernövekedés gátlás

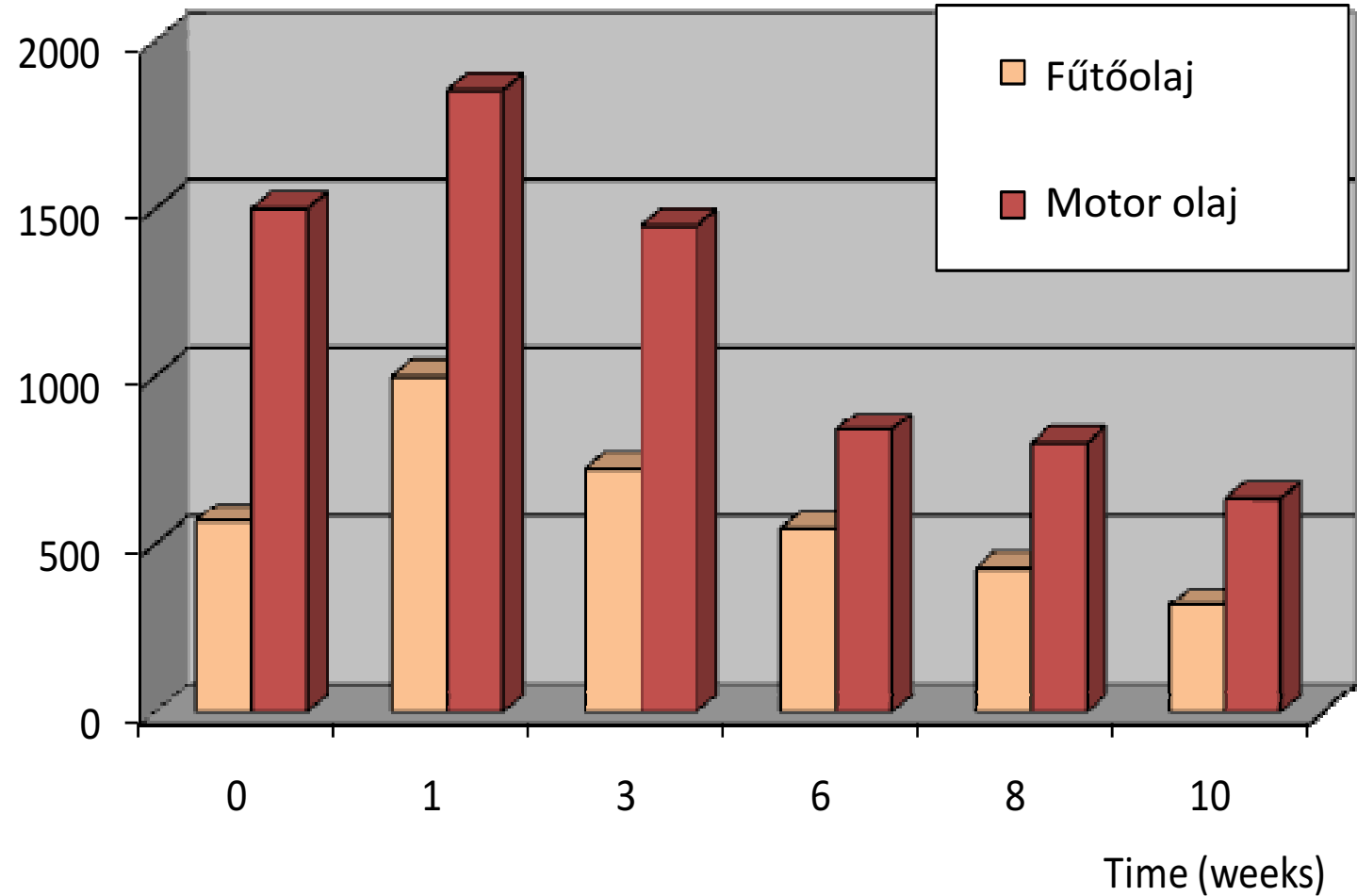

Talajremediáció monitorozása

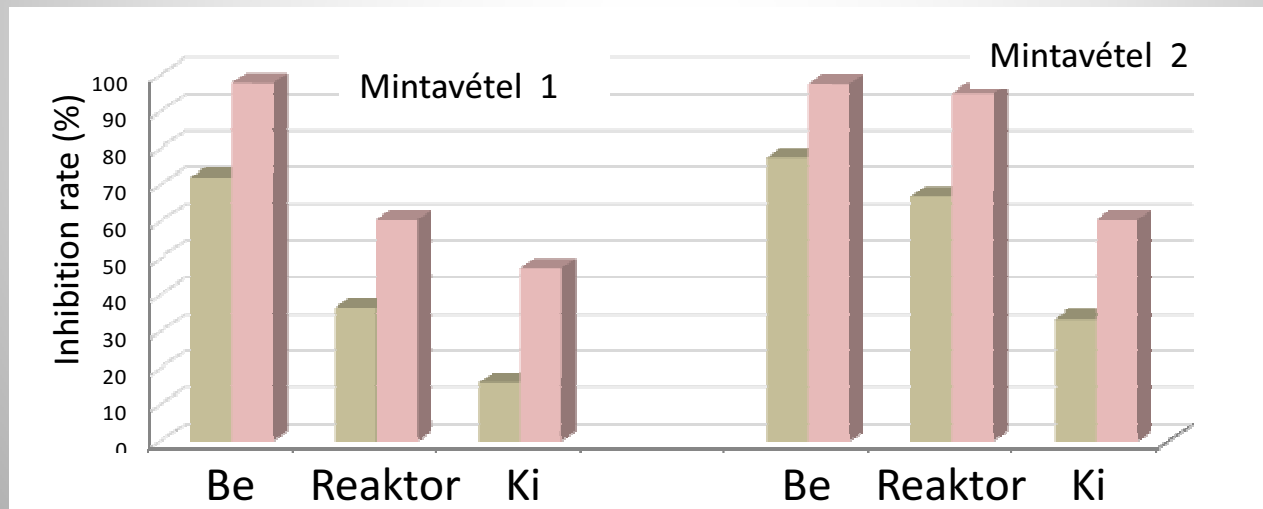

Toxicity
(Equivalent
mg/kg)

Innovatív szennyvízkezelési technológia monitorozása

- 72 mikroszennyező anyagot azonosítottak (Helenkár et al., 2010);
  - 26 komponens kimutatási határhoz közel: eltávolítási hatások bizonytalan;
  - 20 komponens eltávolítása 95–100%-os volt;
  - 13 eltávolítása: 80–95%-os
  - 10 komponens nem bomlik, nem csökken;
  - 4-nél nagyobb koncentrációt mértek a kifolyóban mint a befolyóban.
- Akkor most vajon a befogadóba ereszthető a kezelt víz?

	ESP (%)		RCR		RRR ₂₀	
Mintavétel (Ki)	1	2	1	2	1	2
Levélke szám	84	67	1.2	1.5	1.0x	1.2x
Klorofill tartalom	53	40	1.9	2.5	1.5x	2x

Mesterséges takaróréteg a vörösiszaptározón

Átlagminták a múltbéli takarórétegből
Collembola a legérzékenyebb tesztorganizmus eredményei

Minta	Collembola letalitás		Hatásos mintahányad (ESP)	Többlet kockázat
	Gátlás [%]	20% gátlást okozó mintatömeg: LsM_{20} [g]	20% gátlást okozó ESP: $LsM_{20} \times 100$ [%]	Hányszorosa a referencia ESP-nek
1	70	1,2	6	17
2	68	6,3	32	3
3	13	>20	>100	<1.0
4	28	17,0	85	1.2
5	23	19,0	95	1.1
6	40	15	75	1.3

Következő lépés: a pozitív minták további vizsgálata, kémiai analitikai eredményekkel való összehasonlítás

Új mesterséges takaróréteg ellenőrzése DTA-val felhasználás előtt

Talajminta	20% gátlást okozó talajhányad (ESP ₂₀ %)			Átlag ESP ₂₀ %	RCR
	Lumineszcencia	Növényi szár- növekedés	Collem bola letalitás		Minta SP/ referencia SP
1	23	68	5,5	35	3
2	4	4,4	3,5	3,3	30
3	>100	54	38	49	2
4	>100	4,0	2	27	4
5	85	>100	>100	96	1
6	>100	>100	>100	100	1
7	38	80	>100	60	2
8	23	64	2,5	29	3
9	22	64	9	30	3
10	95	>100	90	96	1
11	90	64	50	61	2
12	>100	>100	85	96	1

DTA és kémiai analitikai (CA) eredmények összehasonlítása

Talaj minta	Többletkockázat: RCR		
	DTA	CA (EPH, PAH, M10)	
Kód	A cél EsD ₂₀ hányszorosa	Az SQC _{ecol} hányszorosa	Az SQC _{indust} hányszorosa
1	3	2	<1
2	30	10	3
3	2	2	<1
4	4	3	1.5
5	1	1	<<1
6	1	1	<<1
7	2	1	<1
8	3	3	1.1
9	3	3	1.2
10	1	3	1.8
11	2	10	3.5
12	1	1	<<1

Interpretáció:

Egyetértés a DTA és a CA között:

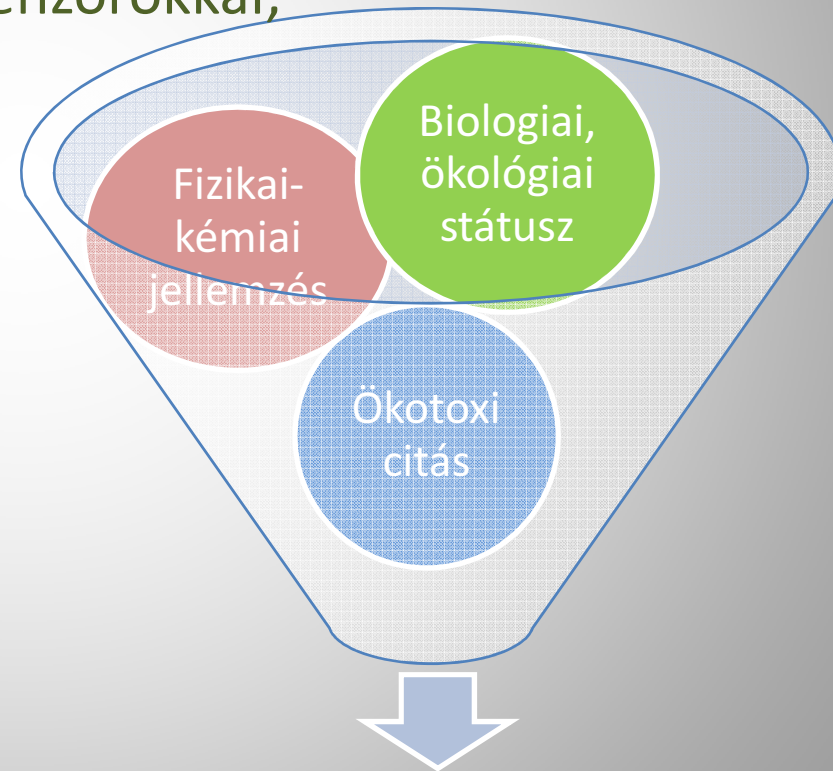
- mindkettő +
- mindkettő –

Ellentmondás DTA és CA között:

- DTA+/CA–: nem analizáltak;
- DTA–/CA+: nem toxikus, biológiailag nem hozzáférhető;

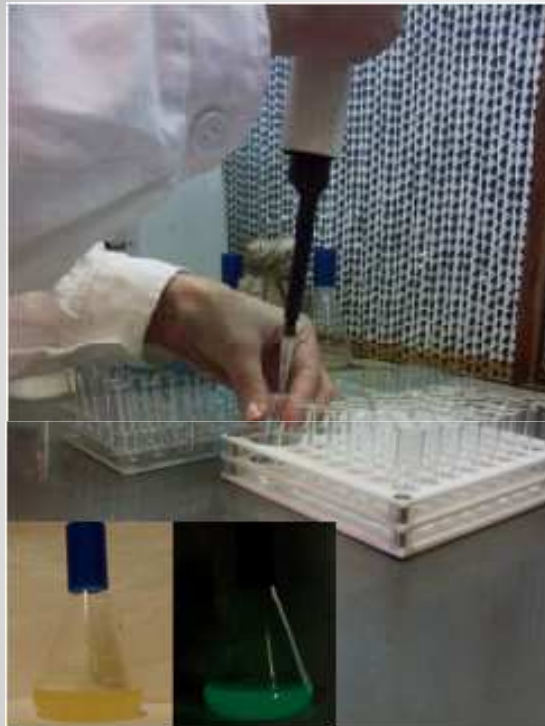
DTA tipikus és hatékony alkalmazása

1. Nem célzott szűrővizsgálat: ismeretlen terület, bizonytalan szennyezőanyagok;
2. Célzott szűrés: ismert szennyezőanyag jellemző hatása, szennyezőanyag-specifikus bioszenzorokkal;
3. Negatív kémiai eredmények validálása;
4. Integrált értékelés: együttes toxicitás mérés, kémiai analízis és biológiai / ökológiai jellemzés.

Hordozható luminometer *in situ* / on site mérésekhez

Terepen
alkalmazható
eszközök

MÖTT 2015

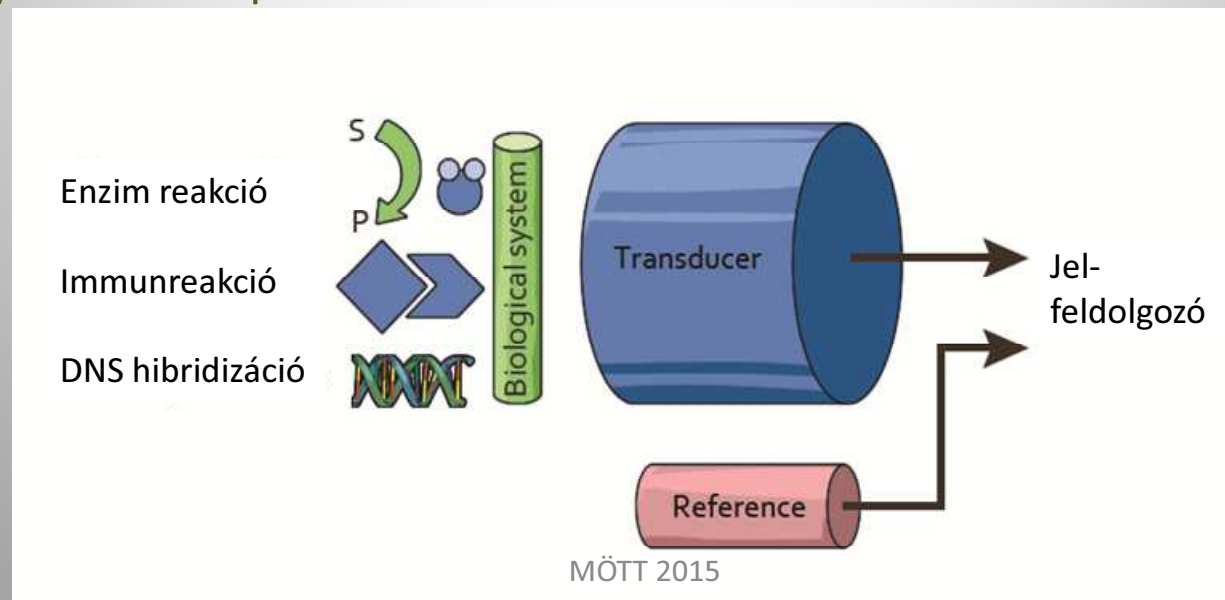

In situ/valós idejű toxicitás-mérés

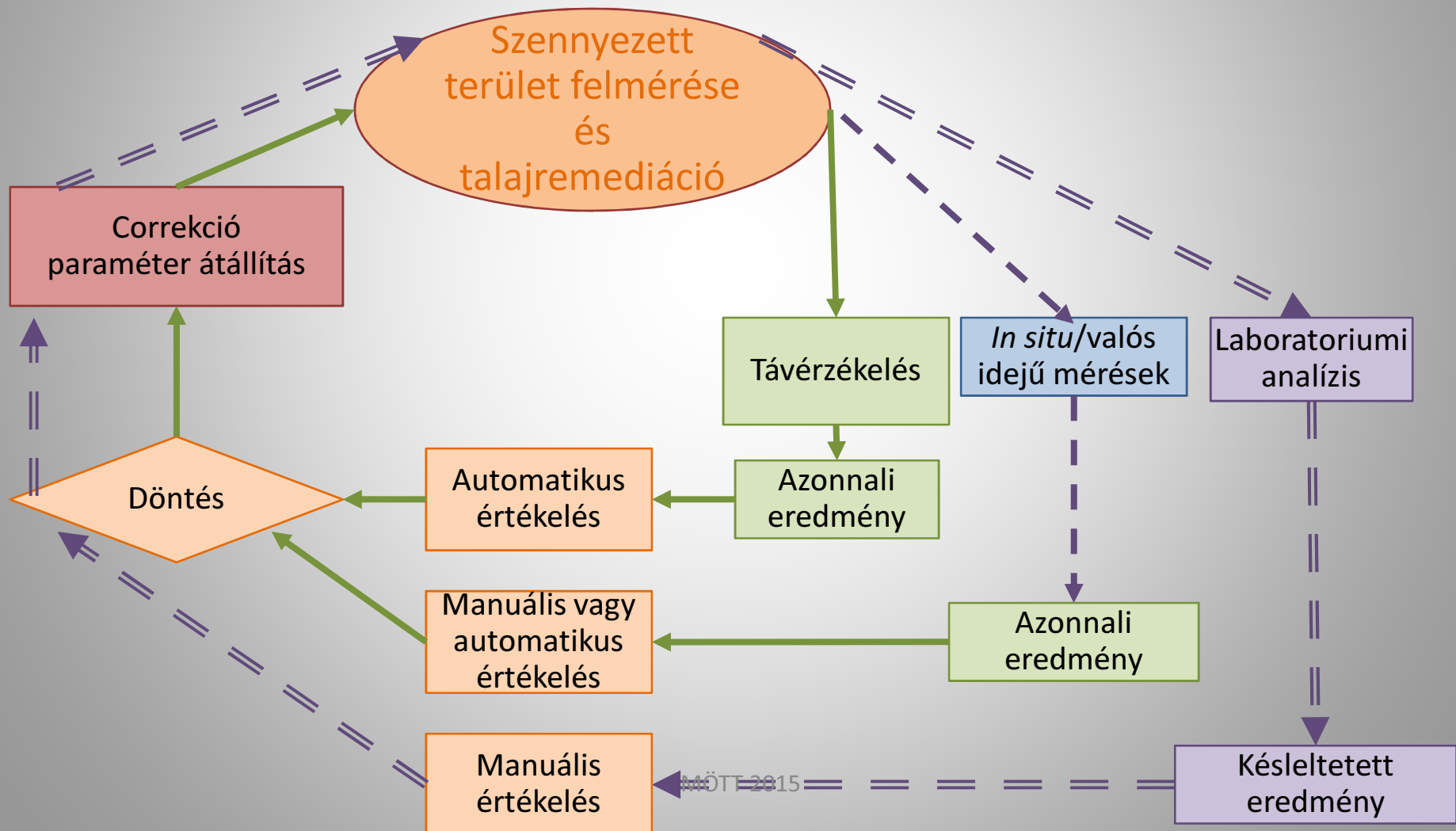
Szennyezett területek *in situ* felmérése nagyfokú flexibilitást eredményez a szabadföldi munkában. A valós-idejű toxicitás adatok pedig lehetővé teszik az automatizálást, a technológiák érzékeny szabályozását.

In situ toxicitásmérés eszközei:

- Laboratóriumi tesztek hordozható változata, teszt készletek (kittek), tartósított tesztorganizmusok;
- Bioszenzorok microszenzorok a légzés, szennyezőanyag-specifikus biokémiai jelek, biospecifikus metabolitok;
- DNS és egyéb omikok pl. a biodiverzitás direkt tesztelésére.

Biológiai válaszon alapuló környezetmetszment Laboratóriumi, *in situ* / valós idejű mérés és távérzékelés segítségével – összehasonlítás

A DTA előnyei és a bizonytalanságok

Előnyös, mert anélkül is jellemzi a környezeti minták káros hatását / kockázatát, hogy azonosítani kéne a szennyezőanyagokat és a kölcsönhatásokat. Negatív minták!!!

Alkalmazás: – A módszerek és eszközök elérhetőek;

- Az értékelés és az eredmények interpretálása még nincs eléggé megalapozva;
- Az eredmény közvetlenül használhatja a kockázatmenedzsment és döntéshozatal;
- Toxicitáson alapuló határértékek és az ekvivalens toxicitás érték segítségével a mechanikusan gondolkodó szakemberek is tudják alkalmazni.

Mérés és értékelés:

- Mérhető a gátlási %, vagy a dózis–válasz összefüggés;
- Egy vagy több faj is alkalmazható párhuzamosan;
- Több fajt alkalmazó tesztek és mikrokozmoszok is alkalmazhatóak.

Bizonytalanságok:

- A környezet változékonyságából adódó és a mintavétel szórása;
- A módszerek bizonytalanságai: kevés DTA tesztmódszer van szabványosítva;
- Az interpretáció és a megértés bizonytalanságai.

Statisztikai értékelés:

- Hipotézis tesztelés használható a NOESV/NOEsM meghatározására;
- Regressziós módszerek az EsM_5 , EsM_{20} , EsM_{50} értékek meghatározásához.

Köszönöm a figyelmet!

